

הרבי עזרא ביך

ר"מ בישיבת הר עציון ומנהל בית המדרש הויירוטוואלי

ה' ה'

"ויעבר ה' על פניו ויקרא" - אמר רבי יוחנן: אל מללא מקרא כתוב,
אי אפשר לאומרו. מלמד שנטעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור
והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין –
יעשו לפניהם סדר זהה ואני מוחל להם.

"ה' ה'" – אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם
ויעשה תשובה. "אל רחום וחנון" – אמר רב יהודה: ברית ברותה
לשש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר: "הנה אני כרת
ברית".

(ריה יז ע"ב)

שלוש-עשרה מידות הרחמים פותחות באזכור כפול שם הו"ה – השם הם
נחלקו הראשונים האם למנות את שתי המילים הללו – "ה' ה'" – במידה
कשתי מידות או שאין למנותן במנין המדות כלל. השיטה המקובלת היא
של רבנו תם, המבוססת על דבריו הגמרא שצוטטו לעיל:

אמר רבנו תם דשני שמות הראשונים הם שני מרות, כדאמרין הכא:
'ה' ה' – אני הוא קודם שיחטא לרchrom עליון, ואני מרchrom לאחר שיחטא
אם ישוב...

(תוספות ריה יז ע"ב ריה שלש עשרה מדות)

באופן פשוט, כוונת הגמara היא שבמילים "ה' ה'" מובעת הבטחתו של ד'
שהוא ימשיך לרchrom על האדם גם לאחר שיחטא בדיקן כפי שריחסם עליו לפניו
(משמעות הדבר הנביא: "אני ה' לא שניתי" (מלאכי ג, ו). אך רבנו תם הבין ש'
אלו מבטאות שתי מידות שונות, ולכן שיטתו מחייבת בירור שתי שאלות:
ראשית – מדוע שם הו"ה הראשון נחשב בכלל כאותה ממידות הרחמים;
- מדוע התמורה נוכחות אותו השם לאחר החטא נחשבת למידה נוספת, שזו
הראשונה?"

• והוא השיעור השני בסדרת שיעורים על יג מידות הרחמים. את שאר שיעורי הסדרה ניתן למצוא

חספצון! שפטו את החטא עצמו. כמובן, הקב"ה חף בקיומו של עולם שיש בו דבר אחד רצון ה' אינו יכול להיות קיים ברצוונו. מידת הו"ה הראשונה קימה בעצם טהורה, עולם שיש בו חטא אינו יכול להתקיים, שכן עולם שיש בו דבר אחד רצון ה' אינו יכול להיות קיים ברצוונו. מידת הו"ה הראשונה למצוות העולם הנובעת ממשם הו"ה.

אם מידת הוויה הראשונה עוררה תהיה תאולוגית - מדוע רצה הקב"ה
העולם, מידת הוויה השנייה מעוררת סתרה לוגית: הקב"ה רוצה בקי-
ועלם שהחטא הוא אחד ממרכיביו!
ונניח לרוגע לסתירה הלוגית, ונפנה לשאלת התאולוגיה הטעונה בה: מדוע
רווחה הקב"ה בקיומו של עולם שיש בו חטא? דומה שהתשובה לשאלת זו
בבבמישר דברי רבי יוחנן: "אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר
האדם ויעשה תשובה". הקב"ה סובל את החטא ומקיים אותו מתוך ציפייה ל-
הטוב. בעומק הדברים, אם כן, מידת הוויה השנייה אינה סותרת את מידת
הראשונה. הקב"ה חפץ בטוב, ובטוב בלבד; אולם ברגע עמו פונציאל לט-
הה אף אינו קיים בטוב הפשטוט - הטוב שבחזורה בתשובה.

חטוא ביחד עם ה'

לאחר שהבנו את כוונתן של שתי מידות הרחמים הראשונות, וראי שהבנה זו על הכוונה הנדרשת מאיינו בשעה שאנו אומרים אותו בתפילה ובשליחות הכוונה הכללית המתבקשת מאדם האומר את י"ג מידות הרחמים היא להיות מרכז להתגלות השכינה. אמרת י"ג המידות מבטא רצון ללקב"ה באמצעות הידוקות במידות שבזה הוא מתגלה בפנינו. באשר אומר האדם את המידה הראשונה - "ה" - הרי הוא מבטא בכך את תלוי לחולוטין ברצונו ה', כיוון שאין לעולם מציאות אלא ברצון ה' המוני חחחים לכל ח'.

"עולם חסד ייבנה"

המשמעות הפשטת הלשונית, של שם הוויה היא שה' הוא המחייב את כל העולמות וכל ההוויה נובעת ממנו. הקב"ה אינו רק בורא העולם, אלא עצם מציאות העולם והוויתנו הם בלבתו אפשריים ללא רצון ה' ובוחן: "אין עוד מלבדך" (ברית ד', ל) - אין דבר שמצוותו אפשרית ללא רצון ה'.

לאחר שנברא העולם, יודעים אנו שיכול הבורא להתייחס לברואיו בדרך של חסד או בדרך של דין. כשמיית הדין שלטת - דין של אדם נגור לפי מעשיו ובהתאם למערכת הczק האלוהי, אם לשכר או לעונש, וה' גומל לאיש טוב כמפעלו ונוטן לרשות רע בראשו. אולם לפניו שנברא העולם, לא היה שום מעשה שהקב"ה היה "חייב" לעשותו מצד מידת הדין. בערם נוצר העולם, לא תיתכן "תגובה מוצדקת" למשהו, שהרי היעדר הגמור אינו יכול לחייב שום תגובה או להצדקה. לבן, בראית העולם היא החסד האולטימטיבי - הטענה שניתנה למי שלא הגיע לו כלום. כאשר נותנים לאדם יותר ממה שמסוגל לו - זהה הנהגה של חסד; אולם כאשר מעניקים מזיאות לאפס - זהו החסד המוחלט. הבראה יכולה להיות מובנת רק כנובעת מהנהגה של מידת החסד המוחלט, או בלשונו של משורר התהילים (פ"ט, ז): "עולם חסב יבנה".

זהוי בדיקת ממשמעותה של מידת החסד שבשם הו"ה. ה' מהווה את הכלל מן היסוד. מציאות העולם אינה חсад רק לעומת מציאות אלטרנטיבית כלשהי. קיום העולם הוא חasad אינסופי לעומת האלטרנטיביה - היעדר קיומו.

זהו הטעם לכך שמידת הוויה היא המידה הראשונה. המידות שתובאנה בהמשך הן מידות חסר ורוחמים המתיחסות למצב מסוים, ומשמעות תגובה של חסר (בניגוד לתגובה של דין וצדק) למעשים מסוימים ולאנשים מסוימים. יש הוכחות לחסר גודל יותר, ויש הנדרנים במידת הדין. לעומת זאת, מידת הוויה הראשונה אינה תגובה לכלום. היא אינה מתיחסת לנסיבות קיימת מסוימת ואינה מיוונית לחלק מהברואים. הקב"ה מהווה את הכלול - בין אם גדול או קטן, רשע או צדיק, חידך או פיל, חולעת או אדם. אין דברים שקיימים יותר ודברים שאין בהם פחות; כל יצורי העולם מקבלים מידת חסר זו בדוק באוטה והמידה. כל המידות האחרות אינן אלא ביטוי פרטני של החסר הכללי והבלתי-מושבון של מידת הוויה הראשונה.

“זאנן הוּא לאחר שוחטה”

באשר שונה האדם את שם הוי"ה ואומר את מידת הרחמים השנייה, הרי שכונתו היא לבטה את רצון ה' בקומו של עולם שיש בו חטא. הקב"ה מעניק מציאות לחטאים שלנו, ובכך למשה תומך בהם. כמובן, בהסתמכו של ה' (המתבטה בכך שהעולם אינו מתחדה מייד) נעשה הקב"ה שותף לחטא! האדם המתכנן לחטא סומך על הברית הכרותה לקיום העולם גם לאחר החטא, וכן בטוח שיצליח לגורר את הקב"ה לעזרתו בחטאו. אכן, "אלמלא מקרה כתוב אי אפשר לאומרו!"

מעתה, כאשר אומר המתפלל את מידת הוי"ה השנייה, עליו לקבל על עצמו להיות מרכיבה למידה זו. בשם שהקב"ה מחייב בחטאו אפילו את החטא, ומעניק ברכונו להיות למציאות הסורת את רצונו, כך צריך גם האדם להרעיף חסר אפילו על הרע.

כאמור, הקב"ה מחייב את הרע כיון שהוא מצפה לחשובתו. לכן, כאשר אומר המתפלל את מידת הוי"ה השנייה, הוא מבטא בכך גם את נכונותו לחזור בתשובה. אין הוא עירין חזר בתשובה, וככפי ש偶像ים כולנו, קיים מרחוק רב בין הנכונות לחזור בתשובה לבין החורה בתשובה עצמה; אולם מידת הוי"ה השנייה אינה דורשת אלא נכונות. כאשר מבטא האדם את רצונו לחזור בתשובה, כבר שמורה לו מידת החסד השנייה. וככפי שקובעת הגדירה, "ברית ברותה לשלש עשרה מדרות שאינן חזרות ריקם"!